

Одуд

Євген Гуцало

Поїхав батько в ліс по дрова ще зранку й повернувся ополудні. Йшов коло воза й тримав у руках віжки, а побачив Андрійка у дворі й поманив пальцем.

— У мене для тебе є гостинець, — сказав і всміхнувся хитрувато. — Поглянь ось.

І дістав із-за пазухи птаха, якого раніше Андрійкові бачити не доводилось.

— Одуд, — пояснив батько. — Потримай, поки дрова скидаю.

Взяв Андрійко одуда — й погляду відірвати від нього не може. Височенький чубчик на голові в одуда настовбурчився, і видно, сердиться птах. Мабуть, тому сердиться, що в неволю потрапив, що в чужих руках опинився.

— Тату, — мовив Андрійко, — а як одуд попався? Може, випустити, хай собі летить на волю?

— Не полетить, — сумно сказав батько. — Не полетить, бо в нього праве крильце перебите.

І вже коли зайшли до хати, розповів:

— Складаю гілляки на воза, аж дивлюся — молоденький одуд! Ну, зовсім близько від мене, ось простягну руку й дістану. Я на одуда дивлюсь, а він на мене. Чого ж ти не тікаєш, думаю. А потім, бачу, одне крильце відвисає в нього, відвисає і на землю впало. Ага, то ти підбитий! Узяв його, оглянув — скалічений, уже не полетить. То я за пазуху поклав, додому оце привіз.

— Що ж ми робитимемо з ним? — поспитала мати. — Хіба одуд житиме в неволі?

— Підлікуємо, — сказав батько, — а потім і випустимо. Ану,— звернувся до Андрійка, — потримай, ранку йому присиплемо порошком.

Узяв хлопець обома руками одуда й навіть почув, як через пір'ячко б'ється пташине серце. Батько однією рукою обережно відтягнув поранене крильце, другою присипав пошкоджене місце. А потім тоненьким бинтом підв'язав крило, щоб не відвисало. І чудно було дивитись Андрійкові на забинтованого одуда, й жалко.

— Пусти на долівку, хай походить, — мовив батько.

Одуд, ставши на долівку, хитнувся, ніби збирався впасти, далі відійшов до ліжка. Задивився у вікно — так і здається, що злетить ось-ось. Та як же злетить, коли крило забинтоване?

— Отак і житиме в нас? — поспитав Андрійко.

— Поки вилікується, — відповів батько. — А там випустимо.

З того першого дня зостався одуд жити в їхній хаті. Андрійко подружився з птахом. Та й хіба не подружишся, коли одуд такий славний!

— Ще молоденький, сьогорічний, — казав батько, зачудовано позираючи на одуда. — Лишень поглянь, який у нього кумедний дзьобик — довгенький, а на кінчику зігнутий. Якби ж хоч грубий, а то тонкий.

— І як тільки не зламається! — дивувався Андрійко.

Його вражав і тоненький та довгий ніс, і мала голівка, на якій стовбурчився чубчик, де кожна пір'їнка в оранжево-чорну смужку. І як же славно вмів одуд носити свій чубок! Коли, видно, був у доброму настрої, то гарно складав барвистий чубок, пір'їнка в пір'їнку. А коли, траплялося, гнівався, то розпускав його так, як індик хвоста. Та ще й грудцята погрозово випне і, либонь, здається сам собі дуже страшним!

Проте Андрійко намагався не гнівати одуда. Навіщо? Адже й досі не одужав, і досі крило пошкоджене.

Чомусь Андрійкові здавалось, що найліпше буде одудові в нього за пазухою. Обережно клав пташку собі до грудей, і так обом добре було, добре! Одуд ховав довгого дзьобика Андрійкові під пахву, і, завмерши, вони слухали одне одного: одуд слухав хлопчину, а той слухав пташку. От цікаво, про що в такі хвилини думав одуд?

А здебільшого вони вдвох читали книжку. Як? Андрійко вмощувався на ліжку, гортав сторінки, голосно промовляючи: "Мамо, іде вже зима". Або: "Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть". А в цей час одуд сідав у нього за плечима, вчепившись пазурами за бильце ліжка. Й слухав. І сидів доти, поки Андрійко читав.

Мабуть, одуд розумів усе, бо хіба інакше став би слухати? Чорненькі, мов тернинки, оченята одудові гостро блищали, він сидів непорушно, мовби зачарований Андрійковим голосом.

А то ще Андрійко розмовляв із одудом. Чи про те розказував, який сон приснився минулої ночі. Або про те, що в селі водяться інші птахи, ніж у лісі, — кури водяться, качки, індики. Одуд уважно слухав і, либонь, запам'ятовував кожне Андрійкове слово.

А що ж він їв? Андрійко годував одуда мухами, сушеним сиром. А також всякими комашками, якщо вдавалось наловити. Дзьобав одуд і шкуринки хліба, й павучків.

До Андрійка навідувались шкільні товариші, й кожен теж приносив якої-небудь поживи для одуда. Той, дивись, півжмені кришок натрусить із портфеля, а той не полінується мурах назбирає з-під кори дерев, куди вони вже поховались од холоду.

І всі, здається, заздрили Андрійкові за того одуда, бо ні в кого не було.

А мати гнівалась. Чи вдавано, чи по-справжньому. Й казала:

— Та ти за одудом і школу скоро забудеш! І їсиш із одудом, і спиш із ним. Добре, хоч книжки разом читаєте. Вже, либонь, одуд стане скоро й за тебе розумніший. Ану хутчій до уроків!

Андрійко слухняно брав книжку, а одуд умить усідався в нього за спиною. Хлопець, як завжди, читав уголос, і вірна птаха пильно слухала. Траплялось, одуд засинав на бильці й звалювався на ліжку. Прокидався — і вигляд мав переляканий. Андрійко заспокоював одуда:

— Що, змучився? Та не страхайся, не треба. Скоро вже й літатимеш, бо загоїлось твоє пошкоджене крило. Скоро, скоро!

Одуд слухав і, здається, був щиро вдячний Андрійкові за обнадійливі слова. А мати, усміхаючись, казала:

— Ти вже не говориш, синку, а так само бубониш, як одуд... Чисто як одуд!

— Він мій друг, — одказав Андрійко. — Він мене розуміє, слухається.

...Настала осінь, на деревах пожовтіло листя. В прозорому повітрі снувалось павутиння бабиного літа, ніби разом із птахами хотіло відлетіти до вирію. Та не могло — чи за бур'янину зачепиться, чи за гілляку.

Одуд уже навчився літати. Перепурхував зі стільця на ліжко, з ліжка на стіл. А то злетить до вікна, загляне в шибку, ніби на волю проситься.

Андрійко й раніше виносив одуда на подвір'я, ходив із ним по садку чи по городі. А це одного разу добре нагодував птаха й надумав одпустити його на волю. Бо здавалось, нудиться одуд у хаті, сумує.

Став із ним на подвір'ї, розчепив долоні — лети! Одуд звівся на ніжках, розпустив хвоста, свого барвистого чубчика розпушив, зраділий. Ось-ось візьме й полетить. І Андрійкові, що так зріднився з одудом, на мить стало шкода випускати його в безмежжя білого світу.

Проте одуд так і не зірвався з Андрійкових долонь, так і не полетів. Хлопець здивувався — чого б то? — й почав підбадьорювати:

— Ну, сміливіше, ну, гайда у вирій! Гайда, лети, бо скоро зима настане, скоро все завіє снігом. Лети, чуєш!

Одуд, звичайно, чув і розумів, та зриватись не поспішав. Чорненькі тернинки його очей світились гострим смутком.

І стало Андрійкові шкода пташки. Невже звикла до неволі, до хатнього тепла? А може, крило не зовсім зміцніло, а тому-то й не зважається летіти?

Коли увечері батько довідався, що одуд не захотів летіти у вирій, сказав:

— То він сам не осмілився, мабуть. Якби в гурті, якби зграєю, то йому товариші допомогли б, а так самому страшно. Та й пізно вже, либонь, летіти. Пташка все тямить, усе знає. Не хоче летіти на певну загибель. Ось нехай дочекається весни, тоді й випустиш, тоді й полетить. Не може такого бути, щоб неволя стала для одуда дорожча за білий світ.

...А зима наспіла з морозами та завірюхами, холодна й сувора. Коли Андрійко йшов до школи, одуд терпляче очікував на його повернення. А потім вони вдвох готували уроки. Андрійко читав уголос, і одуд, як завжди, вмощувався на бильці ліжка. А коли писав щось у зошиті, то всідався перед ним на столі й дивився на написане так, наче перевіряв.

— Ти мій помічник, — жартівливо казав хлопець. — Без тебе не зумів би розв'язати оцю задачку, їй-пра:во!

Одуд задоволено випинав грудцята й розпушував смішного чубчика, де кожна пір'їнка в оранжево-чорну смужку.

Вечорами сім'я всідалась коло телевізора, й одуд теж любив дивитись передачі. Коли показували, як пливуть у морі кораблі чи як поїзди йдуть по залізниці, то був начебто байдужий. А коли на телеекрані з'являвся ліс і лунало пташине щебетання, звиклий до хатнього затишку одуд ставав неспокійним.

І одного разу Андрійкові навіть здалось, що одуд ладен кинутись прямисінько в той ліс, який показували в передачі. То хлопець узяв одуда в руки і, жаліючи, притиснув до

грудей.

— Зажди, — сказав йому тихенько. — Скоро мине зима, тоді полетиш у справжній ліс. У той, з якого батько привіз тебе. Крило вже здорове, літаєш по хаті нівроку, почекай лишень трохи. Чи не хочеш на волю? Е-е, ні, по очах бачу, що кортить!

Під Новий рік батько приніс до хати ялинку і встановив коло вікна. Коли Андрійко з матір'ю прикрашали зелене деревце, одуд то перелітав із кутка в куток, то коло них метушився, ніби хотів допомогти прибирати ялинку. Видно, пахощі хвої нагадали йому про ліс, про волю, а тому так і занепокоївся. Й Андрійко подумав, що вони прикрашають ялинку не так для себе, як для одуда. От тільки чи подобаються йому прикраси — маленькі ведмедики, лисички, кольорові скляні кулі?

З того дня, як у хаті зазеленіла прибрана ялинка, одуд, здається, став помічати тільки її. І як заснув під ялинкою в перший вечір коло Діда Мороза, що тримав за спиною велику торбу з гостинцями, то так і другого вечора спав під тією торбою, й третього.

Як спрагло ждалось весни, як славно в тім році наставала вона!

Ще начебто вчора грали білі завірюхи — оркестри зими, а вже сьогодні — немає снігу, наче й не було. А вже завтра сохне земля, парує. А вже позавтра — трава зеленіє, ще за якийсь час — верба цвіте, кульбаба, мати-й-мачуха, маргаритки, гусяча цибулька, анемони дібровні, білі.

І найкращі, мабуть, дні, коли цвітуть анемони дібровні, яких іще називають козичками, або козейками. Перші козички-козейки зацвітають тоді, коли в лісі ще лежить сніг. Не перестають цвісти й у пору, коли з'являються проліски. Простенькі вони й славні, оці козей-ки-козички: на тонкому стебельці по два трилисники, а поміж них тягнеться догори на ніжному черешку-шийці квіточка, що складається з п'яти-шести пелюстинок навколо жовтенького клубочка.

Того весняного дня Марійка Думич, найкраща учениця класу, прийшла до школи з букетом розквітлих козичок-козейок і перед уроком віддала їх учительці. Учителька поставила квіти в склянку, й так вони простояли на її столику весь день. І весь день у класі пахло лісом, весною, простором.

Андрійко, вдихаючи тонкий дух козейок, думав про те, що, мабуть, сьогодні неодмінно випустить одуда. Та й чому б не випустити, коли настали теплі дні, весна сміється, а одуд так знудився за волею, що останній тиждень змучений якийсь і їсти нічого не їсть. Хай летить собі, п'є-впивається цілющим промінням, здоровшає, а крило в нього давно загоїлось.

І так збудливо цілий день у класі пахло ко-зейками-козичками, що після уроків Андрійко з хлопцями надумали податись до лісу. Марійка Думич обіцяла показати місця, де їх "ну, килимами прослалось, ну, рясно-ряснісінько росте, аж не знаєш, яку квітку рвати".

Хіба можна не піти по козейки?!

Зголоднілий, з великим пучком квітів, Андрійко повернувся тільки тоді, коли сонце вже стояло ген-ген пополудні. Батько й мати ще не приходили з роботи, й Андрійко

спершу вхопив шматок хліба на кухні, а потім уже подумав: де ж це одуд, що не видно, що не кинувся зустрічати?

Одуд сидів за телевизором на підвіконні. Й серце Андрійкове умить стислось од жалю, бо птаха ледь-ледь тримала довгодзьобу, чубату голову, а ніжки її то й зовсім роз'їхались. Мабуть, захляв із голоду... Та ні, бо перед одудом і кришки лежали, і стояла вода в блюдечку.

Скучив за волею! Надворі весна, співає птаство, а він сидить у хаті, ні полетіти йому, ні поспівати. Андрійко подумки дорікнув собі, що подався в ліс із товаришами, замість того щоб прийти додому вчасно й випустити одуда, як і збирався ще зранку.

Прожогом вискочив із одудом надвір — лети! Проте птаха безсило сиділа в долонях, не думаючи зринати догори. Ага, здогадався Андрійко, одуд хоче, щоб його віднесли в ліс, звідки й забрали восени, а вже в лісі й під бадьорішає, й полетить.

І хлопець гайнув до лісу. Біжачи, зазирає одудові в посивілі від смутку чорненькі оченята — і бачив у них докір своїй нерозважливості. Ось і ліс, ось і галява, поросла козейками. Ах ви, козейки-козички, й де тільки ви нині взяли на Андрійкову голову.

Пустив одуда на землю — лети! Одуд ледь-ледь зводив чубату голівку, наче насторожено прислухався до лісових шелестів, до пташиних гомонів. А може, не злетить, поки Андрійко не відійде вбік?

І хлопець позадкував-позадкував за куші. Зупинився, очікуючи, коли поміж дерев майне, затріпоче крильми їхній одуд. Проте не чулось його, не бачилось. Може, хоче набратися сили? Може, вловлює, що Андрійко поблизу?

І хлопчина, похнюпившись, несучи тугу на серці, важко почвалав геть...

У той день тільки й думалось про одуда — як там йому в лісі? Уночі снилось, що одуд літає поміж весняних дерев і світло від нього йде таке, як од жар-птиці, й видно довкола кожну травиночку, кожен листочок. І вві сні Андрійко радів за одуда, милувався вільним польотом.

А вранці знову незрозумілий жаль стиснув серце. Хоч батько з матір'ю заспокоювали, кажучи, що нічого лихого не станеться з одудом у лісі, проте Андрійкові чомусь не легшало. Почуття вини весь час не полишало. І в школі так само не полишало. Не хотілось думати про уроки, тільки про одуда. Ледве дочекавшись кінця уроків, Андрійко подався не додому, а гайнув до лісу. Ось і знайома галява, де вчора залишив одуда. Ходив по галяві, зазирає під кожен кущик — нема одуда! Й чим довше ходив, і чим уважніше роззирався, тим більше сповнювався радістю. Бо одуда ніде не було.

Значить, він таки очуняв, таки полетів! І Андрійко навіть у гадці собі не міг покласти, що з одудом, може, й справді трапилось щось лихе. І вже мав у собі таке відчуття, наче й сам звідав, як-то птахам добре в польоті, на волі.

Осміхаючись, нарвав козичок-козейок, бо нині вони вже не видавались такими осоружними, як учора. Вже знову лісові квіти пахли йому так, як тоді, коли Марійка Думич принесла букетик до школи й дала учительці.

Повертався додому, і, щасливому, все здавалось, начебто й він здатен полетіти.

Тулив до обличчя козички-козейки, й так славно дивились на хлопчину лісові квіти — віночки біленьких пелюстин, зібраних коло жовтеньких клубочків.